

На правах рукопису

ГАМАНК Віта Анатоліївна

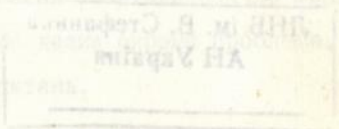
СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ТА ПІДВИЩЕННЯ
їх кваліфікації у Німеччині

13.00.01 – теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 1995

Дисертація є рукопис.

ДВ 33.166

Робота виконана у Київському державному лінгвістичному
університеті

ЛНБ України ім.В.Стефаніка

Науковий керівник - член-кореспондент

педагогічних наук 00761210 (H)

Свтул Микола Петрович

Офіційні опоненти - член-кореспондент АН України, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Галина Павлівна

кандидат педагогічних наук, доцент Відченко Ала Гаврилівна

Провідна установа - Український державний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова

Захист дисертації відбудеться "30" жовтня 1995 р. о ___ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.113.24.02 у Харківському державному університеті ім. Г.С.Сковороди за адресою: 310168, м.Харків, вул.Блюхера, 2, ауд.221.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С.Сковороди.

Автореферат розіслано "18" вересня 1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

С.Т.Золотухіна

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження. Важливе значення у розробці комплексу питань, пов'язаних з проблемою підготовки педагогічних кадрів, має всебічне вивчення досягнень та детальний аналіз повсякденного досвіду зарубіжних країн у цій сфері. На сьогодні Україна ще не має такої системи загальної та вищої освіти, яка у повній мірі відповідала б всім вимогам сьогодення. Не існує також і більш-менш досконалої системи підвищення кваліфікації фахівців різних рівнів та напрямків. Тому аналіз педагогічного досвіду ФРН у вирішенні таких питань дозволить знайти у системі підготовки та підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх та вищих шкіл Німеччини все те нове та передове, що може бути використаним при закладенні основ та подальшій побудові української державної системи загальної, вищої педагогічної освіти та системи підвищення кваліфікації вчителів.

Система освіти ФРН спирається на давні традиції, які пов'язані з історією розвитку європейської культури; але в той час як історії розвитку культури країни не бракувало уваги дослідників, історія освіти Німеччини, на думку фахівців, належала до відносно маловивчених ділянок історичної та педагогічної наук. Увага науковців протягом майже цілого століття зосереджувалася в першу чергу на історико-соціологічних аспектах освіти. Проблеми шкільної освіти, закономірності навчального процесу, вища школа, університетська освіта, наукові дослідження тощо розглядалися фахівцями майже завжди тільки зовні. Що ж стосується структури, напрямків подальшого розвитку освіти, впливу історичного та культурного розвитку держави на освіту та наслідків цього впливу, то на ці питання педагоги країни звертали значно менше уваги; вони якщо і вивчалися, то лише деяка окрема проблема, а не цілий комплекс пов'язаних з нею питань.

До вражаючих подій останніх десятиріч належить і нове відкриття історії освіти Німеччини. Країна завжди славилася високим рівнем розвитку педагогічної літератури і всеж важко переоцінити вагу тих публікацій з питань історичного розвитку та сучасного стану освіти, що з'явилися у ФРН останнім часом. Варто звернути увагу хоча б на ті з них, неабияку цінність яких підкреслюють німецькі дослідники. До найбільш фундаментальних публікацій належить, наприклад, шеститомне видання "Історія виховання та системи освіти Німеччини /з XVII-го ст./". Інститут Міжнародних педагогічних досліджень видав серію "Дослідження та документи з питань історії німецької освіти", яка складається з 40 книг. Визначною подією у педагогічних колах ФРН стала також поява шести книг "Довідника з історії освіти Німеччини", де автори, як підкреслюють рецензенти, "виклали науково-обґрунтовану історію освіти країни у загальнодержавному обсязі".*

Аналізуючи наукові джерела, використані під час роботи, необхідно назвати монографію Х.Фюра "Школи та вищі школи у ФРН", в якій докладно висвітлені як питання становлення та історичного розвитку системи освіти Німеччини, розглянуто етапи створення загальнодержавної системи підготовки вчителів та підвищення їх кваліфікації, так і аналізується сучасний стан загальної системи освіти, основні принципи її функціонування та фінансування, керівні органи та механізми їх взаємодії й співробітництва на різних рівнях.

Проблемам історичного розвитку та сучасного стану педагогічної освіти Німеччини присвячено також публікації колишніх ра-

---

* Ch. Führ Schulen und Hochschulen in der BRD. Bildungspolitik und Bildungssystem / Ein Überblick. Bonn: Inter Nations, 1988.- S. 6-7.

дянських та сучасних російських та українських дослідників. Вагомий внесок у вивчення процесу історичного розвитку системи підготовки вчителів Німеччини в свій час зробив відомий російський вчений А.Г.Готалов-Готліб, який опублікував серію статей у деяких періодичних виданнях того часу, де ним докладно розглянута існувала до 1935-го року у Німеччині система підготовки вчителів народних та середніх шкіл.

Наприкінці 20-х років ХХ століття у журналі "Педагогічна кваліфікація", що видавався у Москві, з'явилася серія статей П.І.Когана. В них вчений звертав увагу на зміст педагогічної освіти у Німеччині, на особливості системи загальної освіти у цій країні та на її вплив на структуру та організацію підготовки вчителів для різних категорій шкіл, на недоліки цієї системи та на її переваги.

Окремі аспекти розвитку системи загальної та вищої освіти Німеччини стали предметом досліджень і радянських науковців. Варто відзначити роботи С.І.Тітовича "Педагогічна освіта ФРН. Стан та тенденції розвитку" та "Організаційно-правові та фінансово-економічні аспекти управління освітою у ФРН", де автор аналізує процес становлення та розвитку державної системи освіти країни, особливості її стану у 70-ті роки та розглядає питання державної політики ФРН у галузі народної освіти та підготовки педагогічних кадрів, фінансування та управління.

Проблемам сучасної системи загальної освіти, підготовки вчителів масових шкіл та гімназій на початку 70-х років присвячено статті Т.Ф.Яркіної "Система педагогічної освіти у ФРН" та "Концепція цілісної школи у сучасній німецькій педагогіці". Питання системи загальної освіти, особливості її структури та змісту стали предметом досліджень для Н.В.Абашкіної та М.А.Ва-

сил'євої. Варто відзначити статті Н.В.Абашкіної "Система народної освіти у ФРН", "У Вальдорфських школах ФРН", "Організація навчально-виховного процесу у Вальдорфських школах Німеччини" та статтю М.А.Васил'євої "Структура шкільної освіти Західної Німеччини".

Окремі аспекти історичного розвитку системи педагогічної освіти Німеччини та загальна характеристика системи підготовки вчителів різних типів шкіл на початку 80-х років містяться у статті М.А.Соколової "Підготовка вчителів у ФРН". Необхідно звернути увагу й на роботи Л.І.Пісарської "Проблеми загальної освіти у сучасній педагогіці ФРН" та Т.П.Фуряєвої "Критичний аналіз теоретичних основ змісту педагогічної освіти у вищих навчальних закладах ФРН /70-80 рр./", де детально аналізується зміст загальної освіти та його вплив на зміст підготовки вчителів. Питанням вищої освіти ФРН, розгляду специфічних рис окремих типів вищих навчальних закладів країни присвячено роботу В.К.Єлманової "Вища освіта у ФРН". Необхідно згадати також монографію І.Б.Марцинковського "Університетська освіта у капіталістичних країнах. Основні тенденції розвитку, проблеми та протиріччя", в якій міститься детальна характеристика університету як академічного навчального закладу, університетської освіти; звертається увага на її сучасні проблеми та визначаються тенденції розвитку.

Важливу допомогу у процесі теоретичного усвідомлення нових тенденцій у педагогіці та освіті ФРН надало вивчення робіт З.А.Малькової та Б.Л.Вульфсона "Сучасна школа та педагогіка у капіталістичних країнах", О.В.Купнова "Безперервна освіта: підхід та рішення", Г.Коптаж "Безперервна освіта: основні принципи", де розглядаються питання безперервної освіти, освіти дорослих та визначено місце підвищення кваліфікації у загальній системі ос-

віти. Дослідження будувалися головним чином на основі джерел, надрукованих на сторінках періодичних видань ФРН та НДР, на основі досліджень та висновків відомих німецьких фахівців з питань педагогічної освіти та освіти дорослих. У процесі роботи використовувалися програми та плани окремих загальноосвітніх та вищих навчальних закладів Німеччини, документи з питань освіти, звіти науково-практичних конференцій тощо.

Аналіз історико-педагогічної літератури з питань середньої та вищої освіти, підготовки педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації у ФРН свідчить про те, що питання сучасного стану педагогічної освіти Німеччини вітчизняними дослідниками вивчено недостатньо. Окремі статті у педагогічній пресі останніх років містять розгляд окремих аспектів педагогічної освіти, а не комплексу питань з урахуванням всіх ланок системи безперервної педагогічної освіти Німеччини від навчання у вузі до підвищення кваліфікації та перепідготовки. Крім того, позитивний досвід такої розвинутої країни, і особливо у справі вирішення освітніх питань, має бути використаним в умовах нашої держави. Саме ці чинники зумовили вибір теми наукового дослідження. Він визначається:

а/ потребою подальшої розробки теоретико-методологічних питань педагогічної освіти;

б/ необхідністю систематичного вивчення питань становлення та розвитку системи загальної та педагогічної освіти Німеччини й можливостей у справі підвищення професійного рівня вчителів;

в/ необхідністю аналітичного вивчення позитивного досвіду ФРН у вирішенні питань підготовки вчителів та підвищення їх кваліфікації з метою подальшого використання німецького досвіду у практиці підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів в Україні;

Об'єкт дослідження - державна система вищої педагогічної освіти та підвищення кваліфікації вчителів навчальних закладів різних ступенів та позадержавні освітні установи Німеччини кінця 80-х - початку 90-х років.

Предмет дослідження - структура та основні принципи функціонування вищих навчальних закладів ФРН, що спеціалізуються на підготовці педагогічних кадрів різних ступенів та рівнів, й установ, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі процесу становлення та розвитку системи підготовки вчителів Німеччини та виявленні особливостей її сучасного стану, вивченні можливостей системи підвищення кваліфікації вчителів та тенденції її розвитку й можливостей використання досвіду ФРН в умовах України.

Мета дослідження зумовила постановку та вирішення таких основних завдань:

- вивчити офіційну урядову політику ФРН стосовно проблем загальної освіти та підготовки педагогічних кадрів;

- з'ясувати теоретичні джерела та простежити процес становлення концепції підготовки та підвищення кваліфікації вчителів у ФРН;

- проаналізувати структуру та зміст сучасної системи безперервної педагогічної освіти Німеччини;

- виявити у практиці вирішення проблем педагогічної освіти ФРН ті елементи, що корисні для творчого використання в Україні.

Методологічною основою праці є положення філософського вчення про системно-діяльний підхід до процесу пізнання. Діалектичний підхід до розгляду проблеми дозволив не тільки вивчити стан питання на сучасному рівні, але й надав можливість простежити динаміку та визначити тенденції розвитку. У процесі роботи були використані такі методи наукового пізнання, як: порівняльно-

історичний аналіз, систематизація, узагальнення, аналогія, аналіз результатів попереднього вивчення проблеми тощо.

Наукова новизна міститься у детальному дослідженні процесу історичного розвитку та сучасного стану системи підготовки та підвищення кваліфікації вчителів у ФРН й в узагальненні позитивного досвіду Німеччини у вирішенні педагогічних проблем з метою його подальшого використання у вузівській практиці України.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що у процесі роботи над проблемою були виявлені та систематизовані існуючі на сучасному етапі розвитку педагогіки ФРН теоретичні напрямки, погляди та концепції у галузі організації безперервної педагогічної освіти.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що в результаті вивчення як історичного, так і сучасного досвіду ФРН у вирішенні питань підготовки та підвищення кваліфікації вчителів можуть бути використані під час професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічних вузів при вивченні ними загальних закономірностей розвитку системи вищої освіти.

На захист виносяться такі основні положення:

- створення системи підготовки педагогічних кадрів у Німеччині відбувалося у тісному зв'язку та з урахуванням особливостей історичного, економічного, політичного та культурного розвитку країни;
- особливість системи загальної освіти Німеччини завжди полягала у тому, що існували два нерівноцінних типи загальноосвітніх навчальних закладів і відповідно до них будувалася загальнодержавна система підготовки педагогічних кадрів. Тенденція відокремленої підготовки вчителів масових шкіл та викладачів гімназій збереглася і в наш час, незважаючи на спроби зосередити педагогічну освіту різних рівнів у межах вищого навчального закладу одного

типу та на прагнення її академізації;

- однією з важливих рис організації навчального процесу у системі педагогічної освіти ФРН є розподіл курсу навчання на дві фази: з одного боку - фаза теоретичної підготовки, тобто спеціальної фахової підготовки студента під час навчання у вузі, а з другого боку - фаза професійної підготовки майбутнього вчителя, яка відбувається під час підготовчої служби, що триває два роки і без проходження якої педагогічна освіта у Німеччині не вважається завершеною.

Апробація роботи: основні положення та результати дослідження обговорювалися на кафедрі педагогіки Київського державного лінгвістичного університету. За результатами роботи були опубліковані наукові статті: "Система підготовки вчителів та шляхи підвищення їх кваліфікації у Німеччині", "Державна політика ФРН у галузі освіти та підготовки педагогічних кадрів"; зроблені повідомлення на міжнародній науково-практичній конференції "Гуманітарні аспекти формування і розвитку національної системи освіти" / м.Київ, 1993 р./ та на Першому міжнародному симпозіумі "Людина: мова, культура, пізнання" / м. Кривий Ріг, 1995 р./.

СТРУКТУРА ТА ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку основної використаної літератури та 5 додатків. Загальний обсяг становить 221 сторінку.

У вступі обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми, ступінь її розробки, сформульовані об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження, визначені її методологія, наукова новизна, теоретична та практична значущість, сформульовані основні положення, що виносяться на захист, розкривається джерелознавча база та

наводяться дані про апробацію одержаних результатів дослідження.

У першому розділі - "Становлення та розвиток державної системи підготовки педагогічних кадрів у Німеччині" - простежується динаміка процесу становлення та історичного розвитку системи загальної та педагогічної освіти. Наголошується на тому, що загальнодержавна система підготовки вчителів, яка складалася протягом ХУІІ-ХІХ ст., будувалася відповідно до особливостей системи загальної освіти країни, на увагоміша з яких завжди полягала у тому, що існували два основні типи загальноосвітніх шкіл - народна та середня. Народна школа, де навчалися переважно діти робітників та незаможних верств населення, давала своїм вихованцям лише елементарні основи знань. Повна середня школа або гімназія давала повноцінну середню освіту і орієнтувала всіх своїх учнів на подальше одержання ними вищої академічної освіти.

У першому розділі звертається увага на те, що в історії становлення та розвитку системи педагогічної освіти Німеччини варто виділити декілька періодів, кожен з яких вніс свій власний внесок у формування традиційної системи підготовки вчителів; під час кожного з них відбувалися певні зміни, які повинні були пристосувати вже існуючу систему педагогічної освіти до нових суспільних умов. Враховуючи періодизацію, запропоновану А.Г.Готаловим-Готлібом, та узагальнюючи нові дослідження у цій галузі, наголошується на тому, що перший період тривав протягом ХУІ-ХУІІ століть. Це був період закладення основ системи педагогічної освіти країни, під час якого робилися численні спроби організації підготовки вчителів на державному рівні, головним наслідком яких стало виникнення учительських семінарій - перших спеціалізованих навчальних закладів педагогічної орієнтації, які стали ґрунтом для подальшої побудови системи підготовки вчителів.

Підкреслюється, що незважаючи на те, що університетська освіта в той час не передбачала спеціальної підготовки до будь-якої певної практичної діяльності, наприклад до вчителства, саме в університетах готували вчителів міських шкіл та гімназій.

Важливим етапом у розвитку системи загальної та педагогічної освіти Німеччини стало XVIII століття, коли було запропоновано ввести обов'язкову шкільну освіту та визнати необхідність спеціальної підготовки вчителів народних шкіл в учительських семінаріях. Звертається увага на те, що реформа змісту загальної освіти викликала зміни і у підготовці вчителів гімназій. Відтепер їх готують в університетських учительських семінаріях, створених з пією метою на філософських факультетах цих, до цього часу академічних, навчальних закладів. Тож, внаслідок перелічених нововведень, саме в цей період змінився статус вчителя у суспільному житті - він перетворився на державного службовця.

У XIX столітті, після введення фронтального методу навчання, визнання необхідності спеціалізації вчителя у певній галузі наук, більш серйозного підходу до його методичної та дидактичної підготовки, завершується процес становлення традиційної системи підготовки педагогічних кадрів. Результати вивчення стану системи педагогічної освіти в цей час свідчать про наявність трьох основних типів навчальних закладів, котрі займалися вирішенням питань підготовки вчителів. Найбільш поширеним типом навчальних закладів педагогічного напрямку у межах німецьких держав була учительська семінарія, яка існувала у трьох формах: з одного боку - університетська та гімназична учительські семінарії, де готували викладачів повних середніх шкіл, а з другого боку - учительські семінарії для підготовки вчителів народних шкіл.

Беручи до уваги розмір впливу, який здійснили учительські

семінарії на організацію підготовки педагогічних кадрів, у дисертації значне місце відведено розгляду питань, пов'язаних з особливостями структури, організацією навчального процесу та змісту спеціальної та педагогічної освіти в них.

З метою виявлення основних властивих учительським семінаріям Німеччини рис, загальних у межах всіх держав та характерних лише для деяких з них, у дисертації міститься розгляд таких питань, як:

- розподіл учительських семінарій за релігійною ознакою;
- існування спеціальних курсів, які готували школярів до вступу в них, з урахуванням особливостей їх функціонування у різних місцевостях Німеччини;
- особливості організації навчального процесу у семінаріях;
- зміст загальноосвітнього курсу учительських семінарій у порівнянні з програмою середньої школи;
- характер теоретичної та практичної підготовки, їх співвідношення;
- перший та другий державні іспити, вимоги до кожного з них та форми складання;
- місце стажування у підготовці вчителя, строки та форми стажування у різних місцевостях Німеччини.

Враховуючи важливість завдань, поставлених перед середньою школою, та відсутність спеціального навчального педагогічного закладу, який би вирішував проблему підготовки фахівців цього рівня, питання підготовки вчителів гімназій було темою багатьох дискусій у широких педагогічних колах протягом декількох десятиріч. Існувало декілька, іноді навіть протилежних за суттю, думок щодо його вирішення. Але у більшості країн майбутньому вчителю середньої школи необхідно було одержати освіту в

університеті та скласти досить складний державний екзамен. Додатково треба було ще пройти теоретичну та практичну підготовку в університетській учительській семінарії. Детальний розгляд організації навчального процесу дозволив виявити у підготовці учителя гімназії наявність двох чітко окреслених та відокремлених один від одного періодів: спочатку науково-теоретична підготовка в стінах університету, потім - суто професійна, тобто теоретико-педагогічна та практична підготовка в учительській семінарії. Значна увага в роботі приділяється розгляду змісту навчання як у перший, так і у другий період підготовки; при цьому наголошується на тому, що майбутні викладачі гімназій на загальних підставах користувались існувавшою в академічних вузах Німеччини "академічною свободою", що надавала їм право власноруч визначати перелік дисциплін та форми їх вивчення. Достатність одержаних під час навчання знань перевірялася під час складання першого державного наукового екзамену, який складався з письмової та усної частин. Двохрічна практична підготовка в учительській семінарії завершувалась складанням другого державного екзамену, після чого підготовка викладача гімназії вважалася завершеною.

У період Веймарської республіки держава одержала право приймати законодавчі рішення у галузі освіти, яким, на превеликий жаль, вона не змогла скористатися, бо очікуваний загальноімперський закон про педагогічну освіту так і не з'явився, а кожна з держав у вирішенні освітніх питань пішла своїм шляхом. Наслідком загальної тенденції до демократизації та академізації педагогічної освіти, викликані прийняттям нової конституції, стало виникнення в окремих регіонах Німеччини спеціальних педагогічних навчальних закладів - педагогічних інститутів або академій, які

існували поряд з традиційними учительськими семінаріями та університетами.

На реформування загальної та педагогічної освіти у період фашистської диктатури вирішальний вплив здійснили педагогічні ідеї провідних ідеологів фашизму. Саме тому значна увага у дисертації приділяється розгляду педагогічних теорій того часу. Звертається увага на те, що в основу педагогіки фашизму покладено головні расово-націоналістичні ідеї націонал-соціалізму. Згідно з ними будувалася і система загальної та вищої освіти країни. Важливо зауважити, що докорінні зміни відбулися не тільки у структурі та в управлінні, але й у змісті освіти. Наслідком реформ у цей період було цілковите знищення існуючої до 1933 року та викликавшої наслідування з боку інших держав Європи системи педагогічної освіти, на місці якої фашизм не зміг створити нічого нового, гідного уваги.

Після закінчення другої світової війни та утворення Федеративної республіки Німеччини розпочався новий період в історії розвитку системи педагогічної освіти країни. Зруйнована вшент під час господарювання фашистів система освіти мала відродитися у нових формах, згідно з новими політичними, економічними та соціальними умовами. Шлях до сучасної системи загальної та педагогічної освіти був досить складним і довгим. Про це свідчать численні постанови та розпорядження, що приїмалися в країні на різних рівнях, виникнення нових установ на загальнодержавному та земельному рівнях, які повинні були регулювати діяльність освітніх закладів у межах всієї держави або окремих її регіонів, та аналіз виступів та доповідей провідних політиків, партійних діячів та представників педагогічних кіл. Звертається увага на те, що система підготовки педагогічних кадрів у післявоєнні часи в

деякій мірі відродилася у формах догітлерівського періоду, але вища освіта визнавалася тепер обов'язковою для вчителів всіх типів шкіл. По аналогії з пруським досвідом у багатьох землях виникли педагогічні вищі школи, які мали статус самостійних вищих навчальних закладів. Зберігся і традиційний шлях одержання педагогічної освіти у стінах університету. Аналіз документів, затверджених у 70-80 роки, свідчить про прагнення до уніфікації системи педагогічної освіти у межах всієї держави, про підвищення рівня професійної та спеціальної підготовки педагогічних кадрів, про вдосконалення системи оплати праці вчителя залежно від рівня освіти. Всеж, незважаючи на спроби загальнодержавного вирішення проблеми підготовки вчителів, ще й сьогодні більшість питань у цій галузі вирішується на рівні земельних адміністрацій.

У другому розділі - "Стан педагогічної освіти ФРН на сучасному етапі її розвитку" - розглядаються питання політики держави у галузі освіти та підготовки педагогічних кадрів, дуалістичного характеру системи шкільної освіти та її впливу на систему підготовки вчителів та змісту педагогічної освіти у ФРН.

З моменту заснування ФРН вирішення освітніх питань було справою кожної окремої землі. Але в результаті розвитку та розбудови держави виникло декілька державних, "змішаних" та земельних установ, котрі повинні були сприяти централізації управління освітою, уніфікації системи освіти країни; вони повинні були регулювати взаємовідносини та спрямовувати діяльність державних та земельних освітніх структур. Сьогодні всі питання освіти загальнодержавного значення вирішуються такими організаціями федерального підпорядкування, як: Міністерство науки та освіти, Комітет з наукових досліджень та питань освіти, Рада Освіти та Наукова Рада. У другому розділі міститься характеристика освітніх установ феде-

рального та земельного підпорядкування та визначається коло питань, які вони мають вирішувати. Велика увага приділяється розгляду питань розподілу повноважень між державними та земельними адміністраціями, досліджуються механізми їх взаємодії та співробітництва. Підкреслюється, що нагляд за роботою навчальних закладів та управління ними здійснюється на рівні земель. Важливим питанням є фінансування системи освіти. У Німеччині витрати на утримання системи освіти покриваються державою, земельними та муніципальними адміністраціями. Важливо звернути увагу на те, що держава виділяє лише до 9% загальної суми коштів, муніципальна влада - до 17%, а земельні адміністрації - до 74%. Система загальної освіти країни утримується на кошти земельних та муніципальних адміністрацій. Кошти на утримання вищих навчальних закладів у повному обсязі надходять із бюджету земель.

Однією з найбільш важливих особливостей сучасної системи підготовки вчителів у ФРН є відсутність єдиної загальнодержавної системи. Кожна земля країни має свою власну структуру навчальних закладів педагогічного напрямку, власні строки навчання, зміст, форми та методи теоретичної та практичної підготовки, але традиційний диференційований підхід у професійній підготовці педагогічних кадрів з урахуванням структури загальної освіти країни є характерною рисою системи педагогічної освіти ФРН. Наявність трьох основних типів середніх навчальних закладів, а саме: основної, реальної та повної середньої / або гімназії / шкіл, обумовлює існування декількох типів навчальних закладів, які готують педагогічні кадри для кожного з них. Аналіз кожного з існуючих типів загальноосвітніх закладів з точки зору змісту навчання, поставлених перед ними завдань та можливостей використання набутих знань у майбутньому дозволив визначити вимоги до працюючого в них вчи-

теля.

Підготовка вчителів у ФРН здійснюється у вищих навчальних закладах, до яких належать: університети, вищі педагогічні школи, вищі школи мистецтв та спорту, вищі технічні школи, педагогічні академії. Незважаючи на те, що вища освіта стала обов'язковою при підготовці вчителя будь-якого типу шкіл, характер навчальних закладів, зміст та строки навчання кожної з груп вчителів у значній мірі відрізняються і визначаються особливостями загальноосвітнього закладу. Важливо звернути увагу на те, що незважаючи на те, що в деяких місцевостях ФРН вчителів масової школи готують в університетах, це не свідчить про однаковий рівень освіти цієї групи фахівців з викладачами гімназій, бо для них передбачено коротший строк навчання, що обмежує рівень їх теоретичної підготовки. У другому розділі простежуються шляхи підготовки вчителів для кожного з існуючих у Німеччині типів загальноосвітніх навчальних закладів, а саме: початкових, основних, реальних, повних середніх /гімназій/, спеціальних, професійних шкіл, вчителів для роботи з дітьми іноземного походження. Для кожної з груп передбачено не тільки особливий тип вищого навчального закладу, але й визначено строк навчання, перелік предметів, з яких спеціалізується майбутній вчитель, вимоги до першого та другого державних екзаменів та місце й строк стажування.

Виникша у 60-ті роки загальна школа, яка існує у Німеччині у двох формах - об'єднана та інтегрована - зламала існувавшу до цього часу відокремленість різних напрямків у системі загальної освіти, що в свою чергу викликало потребу у перегляді структури підготовки педагогічних кадрів. Внаслідок цього виникла й була втілена в життя модель підготовки вчителів з орієнтацією не на тип школи, а на певний ступінь загальної освіти. На сьогодні у

Німеччині існують такі ступені середньої школи:

1 - 1У класи	початкова школа	початковий ступінь
У - X класи	основної, реальної, загальної шкіл та гімназій	перший ступінь середньої школи
X- XIII класи	гімназій та профе- сійної школи	другий ступінь середньої школи

У дисертації значне місце відводиться розгляду переваг нової організації підготовки вчителів у порівнянні з традиційною. Серед них варто виділити декілька найбільш важливих: така організація, по-перше, дозволяє покращити рівень якості підготовки вчителя; по-друге, надає можливість змінити місце роботи у школі одного типу на місце у школі іншого без додаткової підготовки; по-третє, вона більш об'єктивно регулює рівень заробітної платні, більш чітко визначає права та обов'язки кожної категорії вчителів і покращує атмосферу у педагогічному колективі.

Важливою рисою, характеризуючою систему педагогічної освіти Німеччини, є успадкований нею з минулих часів розподіл курсу навчання на дві частини /фази або періоди/ - час теоретичної та практичної підготовки. Така організація має свої вади, але й деякі переваги, аналіз яких міститься у другому розділі, де також розглядаються питання змісту педагогічної освіти. Підкреслюється, що зміст освіти в значній мірі визначається специфікою майбутньої діяльності вчителя кожного окремого ступеня та колом його професійних обов'язків. Розгляд програм курсів навчання при підготовці вчителів кожного з існуючих ступенів середньої школи дозволив зробити висновок, що співвідношення спеціальної та педагогічної освіти у ФРН у різних вищих навчальних закладах не співпадає і залежить від того, вчителів якого ступеня середньої

школи готують. При підготовці вчителів основних шкіл в тих землях, де педагогічна освіта зберегла традиційні форми, більше уваги приділяється вивченню загальнопедагогічних дисциплін і, таким чином, за рахунок зниження загальної та спеціальної підготовки підвищується рівень професійної. Програма підготовки вчителів гімназій та відповідного ступеня загальної школи передбачає більш фундаментальне вивчення наукових дисциплін за рахунок зниження професійної підготовки вчителя.

Друга фаза педагогічної освіти, яка починається після складання першого державного екзамену, має суто професійний характер. Наприкінці 70-х років вона була в значній мірі уніфікована. Час підготовчої служби становить два роки. В цей період майбутні вчителі не тільки самостійно проводять заняття у школі, виконують інші обов'язки звичайного вчителя, але й відвідують семінарські заняття при вищому навчальному закладі. Їх загальна кількість становить 18 годин на тиждень.

У дисертації розглядаються також особливості багатоступеневої структури вищої педагогічної освіти, її недоліки та переваги, можливості та шляхи удосконалювання. Звертається увага на прагнення до академізації педагогічної освіти - з одного боку, та до підвищення рівня професійної підготовки вчителя - з другого.

Враховуючи той факт, що сьогодні у більшості земель країни завдання підготовки педагогічних кадрів усіх рівнів повинні вирішуватися університетами, питання існування цього навчального закладу та збереження ним академічного статусу набуває в наш час актуальності й викликає безліч суперечок у широких педагогічних колах. Тому на сторінках роботи міститься розгляд деяких точок зору відомих фахівців світу.

Третій розділ дисертації - "Перепідготовка та шляхи підви-

шення кваліфікації вчителів у ФРН" - присвячено розгляду питань, пов'язаних з місцем підвищення кваліфікації вчителів у системі безперервної педагогічної освіти, та з'ясування шляхів, умов та можливостей підвищення професійного рівня педагогічних кадрів у цій країні. Підкреслюється, що система підвищення кваліфікації вчителів повинна розглядатися як складова частина загальної системи безперервної освіти, у структурі якої виділяють додипломне навчання, що поєднує дошкільне виховання, середню, професійну та вищу спеціальну освіту, * післядипломне. Зазначається, що підвищення кваліфікації фахівців будь-якого рівня відбувається у межах післядипломної або додаткової освіти. Підготовка може проводитися по-різному:

- як навчання у традиційному навчальному закладі по повній програмі;
- як навчання на різноманітних курсах, після закінчення яких не видається офіційний документ;
- як самостійні заняття з правом подальшого складання іспиту та одержання офіційного посвідчення;
- як самостійні заняття, спрямовані на підвищення загальнокультурного та професійного рівнів;
- - як систематичні заходи, організовані з метою підвищення кваліфікації певної групи фахівців.

Звертається увага на те, що у Німеччині підвищення кваліфікації вчителя може відбуватися у будь-який з числа перелічених вище способів. Тут існує високорозвинута система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів різних рівнів, яка передбачає декілька напрямків. Один з них - Fortbildung - підвищення професійного рівня вчителя, навчання у межах якого передбачає поглиблення теоретичних знань та збагачення їх результатами нових досліджень.

Другий напрямок - Weiterbildung - передбачає одержання вчителем нової професійної кваліфікації, тобто вивчення нових навчальних предметів та таку теоретичну й практичну підготовку вчителя, яка б дозволила йому працювати вчителем більш високого ступеня середньої школи. Шляхів підвищення кваліфікації існує декілька. У роботі аналізуються такі з них, як:

- курси підвищення кваліфікації при університетах та вищих школах;
- навчання у вузах країни з метою набуття нової спеціальності або вищого рівня кваліфікації;
- заочне навчання у комплексі з роботою на семінарах;
- навчання по обміну в інших вузах країни та закордонних навчальних закладах відповідного напрямку;
- науково-дослідницька діяльність у галузі педагогіки, психології, спеціальних дисциплін та методик їх викладання;
- участь у вітчизняних, міжнародних, загальнодержавних та регіональних колоквіумах, конференціях та інших заходах;
- підвищення професійного рівня у процесі повсякденної практичної педагогічної діяльності;
- самоосвіта та самовдосконалення.

Підкреслюється, що, незважаючи на існування великої кількості навчальних закладів та установ загальнодержавного, земельного та місцевого підпорядкування, а також створених у загальноєвропейських межах інститутів підвищення кваліфікації, підвищення кваліфікації вчителів у ФРН буває на добровільних засадах і не має обов'язкового характеру. Звертається увага на те, що державою передбачено, що кожен працюючий вчитель країни повинен один раз на рік брати участь у заходах по підвищенню кваліфікації, але не визначено у яких саме. Така недосконалість підвищення

кваліфікації шкодить розвитку системи безперервної педагогічної освіти та негативно впливає на рівень професійної майстерності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Привертається увага до того, що у Німеччині у межах системи підвищення кваліфікації відбувається підготовка фахівців для роботи з дітьми іноземного походження, саме тут вирішується проблема особливої підготовки педагогічних кадрів для роботи з дорослою аудиторією у системі безперервної освіти.

У висновках містяться основні результати проведеного дослідження. Вивчення та аналіз свідчень та результатів наукових досліджень вітчизняних й іноземних педагогів з питань становлення та розвитку системи підготовки вчителів у Німеччині, знайомство з планами, програмами, законами, постановами та іншими документами, що регулюють діяльність вищих навчальних закладів педагогічного напрямку, дозволили зробити висновки щодо загального стану сучасної системи педагогічної освіти ФРН та виявити ті позитивні риси німецького досвіду, що можуть бути використані у межах української системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Встановлено, що найбільш вагомі повноваження у сфері управління системою загальної, професійної і, в деякій мірі, вищої освіти мають земельні структури. Фінансування відбувається теж на цьому рівні. Законодавчі акти федеральних та "змішаних" установ мають характер рекомендацій і набувають чинності законів тільки після затвердження на земельному рівні.

Відсутність єдиної загальнодержавної системи підготовки педагогічних кадрів зумовила існування розбіжностей у вирішенні освітніх питань у різних землях країни. Строк навчання, характер навчального закладу, зміст освіти, характер та вимоги до

стажування у кожній із земель мають свої особливості. Загальною рисою є тенденція до академізації педагогічної освіти всіх рівнів та прагнення вирішувати питання підготовки вчителів в університетах, до яких приєднуються колись самостійні педагогічні вищі школи. Велика увага, поряд з проблемою академізації педагогічної освіти, приділяється питанням демократизації загальної; результатом процесу демократизації стало виникнення загальних /об'єднаних та інтегрованих/ середніх шкіл.

Вивчення досвіду ФРН у справі вирішення питань підвищення кваліфікації педагогічних кадрів свідчить про те, що необхідно не тільки мати достатню кількість різноманітних установ різних рівнів, не тільки передбачити та надати різні-можливості, але й створити умови для того, щоб у вчителя виникла зацікавленість у підвищенні рівня професійної майстерності, бажання підвищити свій загальнокультурний та загальноосвітній рівень.

Зазначається, що практика підвищення кваліфікації вчителів, що склалася у Європі, свідчить про відсутність єдиної цілісної системи, але ця проблема вивчається багатьма науково-дослідними інститутами та установами, які вже розробили декілька моделей, що впроваджуються в життя. Але незважаючи на численні позитивні риси системи підготовки та підвищення кваліфікації вчителів у ФРН, на сторінках педагогічної преси з'являється безліч публікацій, в яких містяться пропозиції щодо уніфікації, демократизації, модернізації та вдосконалення системи безперервної педагогічної освіти.

Завдання підвищення якості підготовки вчителів належить до тих проблем, що вирішуються сьогодні керівництвами, освітніми установами та суспільними організаціями багатьох країн. Це також одна з важливих проблем сьогодення України. Тому науковий аналіз

тенденцій розвитку систем педагогічної освіти інших країн дозволить виявити напрямки розвитку та шляхи й засоби вдосконалення підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів нашої держави.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

Система підготовки вчителів та шляхи підвищення їх кваліфікації у Німеччині // Проблема особистості вчителя та його фахової підготовки: Збір.наук.праць / За заг.ред.проф. М.Б.Євтуха.- К.: ІСДО, 1994.- С.93-102. /Українською мовою/.

Шляхи подальшого розвитку та вдосконалення педагогічної освіти // Гуманітарні аспекти формування і розвитку національної системи освіти: Тези доповід.міжнарод.конфер.- К., 1994. -С. /Українською мовою/.

Державна політика ФРН у галузі освіти та підготовки педагогічних кадрів // Теоретичні питання освіти та виховання : Збір.наук.праць. - Вип.4.- К., 1995.- С. /Українською мовою/.

Університет: традиції минулого та тенденції розвитку // Людина: мова, культура, пізнання: Тези доповід. Першого міжнар. симпозіуму.- Кривий Ріг, 1995. /Українською мовою/.

Gamanyuk V.A. The System of Teachers' Training and Ways of Improvement of Their Qualifications in Germany.

The thesis for the degree of Master of Pedagogical Sciences specialized in 13.00.01 - the theory and history of pedagogics, the Kyiv Linguistical University, Kyiv, 1995.

The thesis contains the theoretical analyse of formation and development of the state system of teachers' training and improvement of their professional skill in Germany, its present state and development tendency as well as the matter of higher pedagogical education in that country.

The results of the studies of historical and modern experience of Germany of solving the teachers' training and improvement professional skill problems can be used during the period of the students' professional training at the higher pedagogical institutions when studying the common regularities of comprehensive and high education system development.

Гаманюк В.А. Система подготовки педагогических кадров и повышения их квалификации в Германии.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики, Киевский государственный лингвистический университет, Киев, 1995.

Диссертация содержит теоретическое исследование вопросов становления и развития государственной системы подготовки педагогических кадров и повышения их квалификации в ФРГ, ее современного состояния и тенденций развития, а также вопросов содержания педагогического образования в вузах Германии.

Результаты изучения исторического и современного опыта ФРГ в решении проблем подготовки и повышения квалификации учителей могут быть использованы в период профессионально-педагогической подготовки студентов вузов при изучении общих закономерностей развития системы среднего и высшего образования.

Ключові слова: система підготовки педагогічних кадрів, підвищення кваліфікації вчителів, зміст педагогічної освіти, безперервна освіта, освіта дорослих.

AB.33.100

443868

Ав 33.166

АВ 33.166

... of the ...
... of the ...
... of the ...

The ... of the ...
... of the ...

The ... of the ...
... of the ...

The ... of the ...
... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...

... of the ...